

RECREATION AND TOURISM

Вільчинський А.О.

Ностальгичний туризм у Тернопільській області: нові підходи до аспектів формування та перспектив розвитку

*Вільчинський Андрій Олександрович, аспірант кафедри географії України і туризму
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*

Анотація. Стаття присвячена проблемам і перспективам розвитку ностальгичного туризму на Тернопільщині. Розглянуто передумови для формування ностальгичного туризму та проаналізовано історико-архітектурний, природно-рекреаційний потенціал Тернопільської області. Зазначено основні причини нерозвинутості ностальгичного туризму та окреслено нові підходи для розвитку відповідної туристичної галузі і вектори її популяризації.

Ключові слова: ностальгичний, сентиментальний, туристичний маршрут, туристичний потенціал, діаспора, еміграція.

Ностальгичний туризм (сентиментальний, етнічний, етнографічний) передбачає відвідування туристами місць свого історичного проживання, походження предків та інші факти, пов'язані безпосередньо з туристом чи його родиною. Частіше він пов'язаний із місцями історичних подій, себто виселень, переселень, еміграційних рухів, місцями битв, давніми кордонами держав та в переважній більшості зосереджений у регіонах із багатим історико-архітектурним та культурним потенціалом.

Зазвичай його визначають як вид подорожі або відпочинку, під час якого людські почуття, емоції, ностальгія є панівними мотивами поїздки і називають ще сентиментальним [2, с. 226]. Серед науковців найпопулярнішим визначенням "сентименту" є стан надмірної чутливості, вияву емоцій, почуттів. Отже, основними засадами сентиментального туризму є ностальгія за рідним домом, батьківщиною, бажання повернутися на землю, де народилася людина або проживали її батьки чи предки. Відтак, у європейській туристології термін "сентиментальний туризм" використовують для позначення тих подорожей, головним мотивом яких є "прагнення повернення". Подібні мотиви С. Кузик класифікує на три види: біологічні, тобто намагання людини повернутися до комфортніших природних умов існування людського організму; психологічні, коли повернення асоціюється з давніми підсвідомими образами, намаганням повернутися у рідні місця та культурно-історичні, пов'язані з прагненням людини повернутися до минулого своєї родини, етносу [2, с. 226]. Якщо біологічні мотиви відповідають рекреаційному виду туризму, а психологічні забезпечують розважальні тури, то культурно-історичні мотиви реалізуються через сентиментальні подорожі представниками різних поколінь діаспори та нацменшин.

П. Пуцентейло віддає перевагу терміну "ностальгичний туризм" і також тлумачить його як різновид туризму, заснований на потребі людей у відвідуванні родичів, місць народження і проживання близьких, зауважуючи, що він займає важливе місце в міжнародному туристичному обміні [4].

Деякі дослідники ототожнюють цей вид туризму з етнічним. Так, зокрема, вважає В. Кифяк, який трактує його як поїздки з метою побачити рідних і близь-

ких, пов'язану з відвідуванням і виїздом у віддалені регіони країни або інші держави [1, с. 6]. Усе це підтверджує наявність різноманітних класифікацій видів туризму, що з'явилися в останні десятиліття, зважаючи на активний розвиток туристичної галузі.

Фахівці, які займаються питаннями туризму, визначають його види в залежності від певних критеріїв. Це дає змогу простежити кореляції ностальгичного туризму з іншими видами.

За класифікацією В. Кифяка, ностальгичний туризм виділяється за метою подорожі. Водночас дослідник розрізняє види туризму за територіальними ознаками, часовими характеристиками, індивідуальними запитами, фінансовими можливостями. Відповідно ностальгичний туризм за цими критеріями можна кваліфікувати як внутрішній і міжнародний, що розрізняється за напрямками туристичних потоків (буває в'їзний і виїзний); як постійний і сезонний (останній характеризується прив'язкою до певних подій, наприклад лемківський фестиваль, що відбувається кожного року влітку на Тернопільщині і збирає лемків з усього світу); індивідуальний і груповий (зауважимо, що серед учасників сентиментальних поїздок в Україну розрізняють три групи туристів: із високим ступенем усвідомлення української ідентичності; асимільовані групи, які дотримуються лише деяких українських релігійних і побутових традицій, та денационалізовані групи, які лише в певний спосіб можуть зберігати пам'ять про українське походження) [1, с. 6-7].

П. Пуцентейло також виділяє ностальгичний туризм за метою поїздки. Згідно інших класифікаційних ознак, виділених цим ученим, його можна також кваліфікувати за способом пересування (авіаційний, автотуризм, морський, змішаний та ін.); за засобом розміщення (зауважимо, що сучасні туристи представлені частіше представниками третього і четвертого поколінь емігрантів, тому вони втратили потребу розміщення в колишній батьківській хаті, а прагнуть жити в готелях, мотелях, пансіонатах з якісним обслуговуванням), а також за тривалістю перебування, організаційними формами тощо [4].

Усе це засвідчує перспективність ностальгичного туризму. Розглянемо особливості його розвитку в Україні на прикладі Тернопільської області. Зазначимо, що Україна має всі передумови для розвитку цієї

туристичної галузі, оскільки тільки в ХХ ст. пережила чотири хвилі еміграції. "Українська еміграція" – термін для визначення українського населення, яке вимушено чи добровільно з економічних, політичних або релігійних причин переселилося за межі етнічної території в іншу країну на постійне чи тимчасове проживання. Особливо стрімкими темпами ностальгичний туризм розвивається в західних областях України, тобто колишніх прикордонних регіонах, де в зв'язку з різними історичними обставинами могли змінюватися державні кордони, а отже, відбувалося добровільне чи примусове переселення народів. Наприклад, під час Другої світової війни та у післявоєнний період, згідно з угодою про обмін населенням між УРСР і польським комуністичним режимом, було змінено етнокордони на західних теренах України. Все це супроводжувалося виселенням українців із Лемківщини, Підляшшя, Надсяння, Холмщини. І навпаки, сотні тисяч поляків, євреїв та інших громадян довоєнної Польщі було переселено до тогочасної повоєнної Польщі. Зазначені переміщення і стали передумовою для виникнення та розвитку ностальгичного туризму на цих територіях, коли з проголошенням незалежності України після 1991 року впала так звана "залізна завіса".

Актуальність наукового повідомлення зумовлена насамперед низьким рівнем розвитку ностальгичного туризму, недостатньою рекламно-маркетинговою компанією та майже повною відсутністю розроблених туристичних маршрутів і тематичних турів. У зв'язку з цим важливим аспектом розвитку цього виду туризму залишається створення та функціонування сітки інформаційно-туристичних краєзнавчих центрів та інфотурпунктів, які успішно функціонують у Польщі, Німеччині, Чехії, Франції, Великобританії та інших країнах Європи та світу.

До перспективних у плані розвитку ностальгичного туризму належить, зокрема, і Тернопільська область, адже саме ці землі в усі часи були ласим шматком для загарбників: родючі ґрунти, м'який клімат та вдале розташування на стику етнічних земель Галичини, Поділля та Волині сприяли розвитку регіону. Крім іншого, територія Західного Поділля була умовним форпостом Речі Посполитої від турецько-татарських навал.

До вітчизняних науковців, які приділяли увагу розвитку ностальгичного туризму в Україні, аналізували проблеми недостатньої розробленості туристичних маршрутів та відповідних тематичних турів, рекламно-маркетингової діяльності в туристичній галузі, належать Г. Дениsik, О. Заставецька, М. Рутинський, С. Кузик, В. Кифяк, П. Пуцентейло, М. Дністрянський, Ф. Заставний, М. Мальська, О. Любіцева, А. Кузишин.

Метою наукового дослідження є простежити стан розвитку ностальгичного туризму на території Тернопільської області, докладніше зупинитися на проблемах розробки та впровадження туристичних маршрутів та тематичних турів. Розглянути інші аспекти, що визначають подальші перспективи розвитку цього виду туризму в межах Тернопільської області.

У країнах Східної та Центральної Європи ностальгичний туризм уже давно є основою для розвитку

пізнавальних та краєзнавчих маршрутів. Наприклад, із сусідньої Польщі тільки після 1989 р. у пошуках кращого життя виїхало близько 5 млн. людей. Значна частина поляків, які тепер проживають за межами Польщі, щороку приїждять на батьківщину, це і стало передумовою для розвитку ностальгичного туризму в Польщі. Схожа ситуація у Чехії, де прибутки від туризму щорічно сягають 700-800 млн. євро, значну частину з яких приносить ностальгичний туризм. У Західній Європі цей вид туризму є найбільш розвинутий в Ірландії, Великобританії та Іспанії.

Тернопільська область, яка історично була прикордонною територією і за Речі Посполитої, і за Австро-Угорщини, і за міжвоєнної Польщі та характеризується високою насиченістю історико-архітектурними об'єктами, має всі передумови для розвитку ностальгичного туризму, який може розвиватися разом із замковим, фестивалним, сімейним та ін.

Процес переселення українців із Галичини загалом та Тернопільщини зокрема був як добровільний, так і примусовий. Перша хвиля переселення набула значних масштабів у кінці ХІХ ст., коли жителі територій, що входять до сучасної Тернопільської області, почали масово виїздити переважно до Канади, США та Бразилії. Друга хвиля еміграції припадає на міжвоєнний та воєнний періоди. Найбільше українських емігрантів було в Чехословаччині і Польщі, менше в Австрії, Німеччині, Югославії та Італії. Наприклад, за період з 1927 р. по 1937 р. з Тернопільського воєводства емігрувало близько 60 тис. осіб.

У післявоєнний період під час операції "Вісла" під керівництвом комуністичного режиму Радянського Союзу було, з одного боку, примусово депортовано українців із Лемківщини, а з іншого – поляків та євреїв на територію сучасної Польщі. Четверта ж хвиля еміграції припадає на 90-ті роки ХХ ст. і триває досі. За приблизними підрахунками понад 100 тис. мешканців Тернопільської області поїхали за кордон у пошуках кращого життя. Так звана "заробітчанська" громада українців, частина якої залишається на постійне проживання за кордоном, вплинула і на збільшення кількості української діаспори. "Заробітчанська" українська громада одна з найбільших у світі. Сентимент туги за Україною може бути матеріалізованим через повернення на батьківщину і трудовлаштування там.

Зазначимо, що важливою складовою ностальгичного туризму на Тернопільщині є не лише представники численної української діаспори, а й інших національностей, передусім поляки, євреї, росіяни, німці, предки яких у різні історичні періоди мешкали на території краю. Вони формували тут національно-релігійні анклавні, культурні центри, які сьогодні стали притягальними центрами ностальгичного туризму для цих народів. Наприклад, щодо поляків, які близько 400 років прагнули утвердитися на українських землях і колонізувати їх, хоча це їм так і не вдалося, однак чимало міст, містечок, окремих районів стали центрами польського сентименту. До таких у Тернопільській області належать Кременець (з музеєм Юліуша Словацького), Тернопіль, Збараж (із Збаразьким замком), Скалат та ін. Подібне стосується і євреїв, які також до Другої світової війни становили досить чис-

ленну громаду. Зокрема, з Тернопільщини (Бучач) походить лауреат Нобелівської премії єврейський письменник Шмуель Агнон. Центрами єврейського сентименту на Тернопільщині сьогодні є пам'ятки архітектури, фрагментарні залишки синагог (Підгайці, Гусятин), єврейські цвинтарі, місця масових розстрілів євреїв у роки Другої світової війни.

Ностальгичний туризм належить до специфічних видів туризму, адже потенційні туристи в більшості мешкають в інших країнах чи й на інших континентах, тому актуальними є шляхи популяризації етнічних земель серед емігрантів та їх нащадків, представників інших національностей. Спираючись на досвід країн Європи, де ностальгичний туризм є основою для розвитку інших видів туризму (наприклад, Ірландія), виділяємо кілька важливих першочергових кроків:

- формування та систематизація усіх потенційних "ностальгичних туристів" в окрему групу задля сприяння задоволенню їх потреб;
- створення тематичних інформаційно-туристичних центрів, метою яких стане інформування українців за кордоном про туристичний потенціал Тернопільщини, її інфраструктуру, новини культури та мистецтва краю;
- запровадження на базі інфотурцентрів багатомовних інформаційних порталів (сайтів) задля отримання туристами швидкої та якісної інформації про свої етнічні землі, про новини культури та мистецтва, фестивальні календарі тощо;
- розвиток і модернізація мережі музеїв і заповідників, художніх промислів, культурних пам'яток, туристичної інфраструктури загалом;
- розробка тематичних (ностальгичних) турів;
- випуск багатомовних путівників із туристичними маршрутами;
- популяризація української культури, просування національного культурного продукту поза межами України;
- створення ринку якісних і доступних культурних послуг;
- усунення диспропорцій у регіональному розвитку насамперед великих міст із надмірною концентрацією промислових об'єктів та стагнацією багатьох малих населених пунктів;
- активна участь у закордонних туристичних виставках та ярмарках.

Значна кількість нащадків перших емігрантів уже не спілкується українською мовою та не розуміє її, що також є стримуючим фактором для подорожей на етнічні землі, отож, важливо приділити увагу багатомовності та доступності поданої інформації. Оскільки переважна більшість "ностальгичних туристів", які відвідують Тернопільщину, мешкає у країнах Європи, США, Росії та Бразилії, то основними мовами подання інформації пропонується обрати: англійську, польську, російську, німецьку та іспанську.

Отож, враховуючи масовість еміграційних процесів тільки в ХХ ст., можна стверджувати, що Тернопільська область має всі передумови для розвитку ностальгичного туризму. Проте, на жаль, не лише кількість потенційних туристів впливає на розвиток цього виду туризму, а також інші чинники та умови. Світова практика інформування потенційних туристів зумовлена низкою критеріїв. Пріоритетним завданням для забезпечення туриста інформацією є формування регіональної туристично-інформаційної системи, яка характеризується наявністю трьох основних організаційних блоків – бази даних, бази моделей та інтерфейса користувача [3].

Проте основною проблемою розвитку вказаної туристичної галузі в Тернопільській області, як і в Україні загалом, є недостатнє інформування іноземних туристів про туристично-привабливі об'єкти, що тут знаходяться. Саме тому в травні 2010 р. Тернопільською обласною радою було створене комунальне підприємство "Тернопільський обласний інформаційно-туристичний краєзнавчий центр" (Інфотурцентр). Метою діяльності підприємства є сприяння розвитку туризму в області, пропагування Тернопільщини як привабливого туристичного регіону та активізація просування місцевих туристичних послуг на українському й міжнародному туристичних ринках.

У 2010 р. на базі обласного Інфотурцентру розпочато роботу по систематизації усіх "ностальгичних туристів" краю. Активно функціонують інформаційні портали ternotravel.com та ternotour.com, видано тримовні тематичні путівники. З 2011 р. налагоджено тісну співпрацю з українською діаспорою в Польщі (Познань, Ольштин), Німеччині (Берлін, Дрезден), Бразилії (Куритиба), ведеться постійна співпраця з Європейським та Світовим конгресами українців, зокрема, в 2011 р. у часописі ЄКУ вийшли друком матеріали про туристичний та історико-культурний потенціал Тернопільської області.

Розвиток ностальгичного туризму сприяє розвитку інших видів туризму і навпаки, адже за культурним, історико-архітектурним та природно-рекреаційним потенціалом Тернопільська область займає одне із провідних місць в Україні.

Найбільш перспективними суміжними видами туризму, що розвивається разом із ностальгичним, є:

- замковий туризм, адже на Тернопільщині зосереджено майже третину всіх замків та замкових споруд України;
- спелеотуризм, саме в Тернопільській області розташовані печери Кришталева, Вертеба, Озерна, Оптимістична;
- паломницький (Свято-Успенська Почаївська лавра, Марійський духовний центр у Зарваниці);
- сільський зелений туризм;
- водний туризм та ін.

Тому при розробці та впровадженню ностальгичних турів важливо поєднувати їх з уже розвиненими видами туризму. Також важливою умовою для розвитку ностальгичного туризму в регіоні є співпраця між профільними навчальними закладами, культурними національними товариствами, представниками засобів масової інформації, громадськими організаціями та місцевою владою, роль якої координувати співпрацю туристичних підприємств, організацій та екскурсодів з українськими та міжнародними туристичними, донорськими та іншими організаціями, показувати туристичний потенціал Тернопільської області у друкованих засобах інформації діаспори та в Інтернеті.

Детально розглянувши стан розвитку ностальгичного туризму в межах Тернопільської області та проаналізувавши наявні проблеми, основними завданнями, спрямованими на підвищення туристичних потоків, вважаємо: розробку та впровадження єдиної рекламно-маркетингової кампанії, що сприятиме популяризації Тернопільської області; продовження та поглиблення співпраці з культурними національними товариствами, Європейським і Світовим конгресами українців та іншими громадськими організаціями діаспори; створення тематичних туристичних турів, поєдна-

них з одним або більше популярними видами туризму; друк багатомовних тематичних путівників, передусім для "ностальгічних туристів", та їх розповсюдження на зарубіжних туристичних виставках і ярмарках.

Туристичні маршрути пропонуємо диференціювати: за метою – історичний, історично-пізнавальний, історично-відпочинковий; кількісним складом – груповий, сімейний, індивідуальний; тривалістю перебування – довготривалий, короткотривалий; тематикою "Історія рідних земель" (замки Тернопільської області), "Релігійні святині" (Почаїв, Зарваниця, Монастирок), "Історія і природа" (Нирків, Заліщики), "Історія і культура" (Кременець, Монастирська, Бучач) та ін.

Важливим кроком щодо покращення розвитку ностальгічного туризму в Тернопільській області вважаємо створення сітки місцевих інформаційно-туристичних краєзнавчих центрів (3-4 працівники) у містах, з яких у різні часи спостерігалися найбільші еміграційні потоки: Бучач, Заліщики, Борщів, Бережани, Збараж, завданням яких є сприяти популяризації території краю серед українських та іноземних туристів; проводити рекламно-інформаційну й консалтингову діяльність у сфері туризму, займатися промоцією свого міста, свого регіону. А також створення інформаційно-туристичних пунктів (1 працівник зі знанням іноземної мови) у безпосередній близькості

до туристичних об'єктів, завданням яких є покращення комфорту перебування туристів, надання швидкої та якісної інформації про об'єкт і можливості доїзду до нього та продаж поліграфічної і сувенірної продукції, пов'язаної з об'єктом.

Отже, ностальгічний (сентиментальний) туризм має всі передумови для виокремлення у самостійний вид туризму. Адже його значення зумовлене не лише задоволенням сентименту, пов'язаного з ностальгією за батьківщиною, а й з виконанням важливих функцій: пізнавальних, естетичних, виховних та ін., які сприятимуть зміцненню дружби і взаєморозуміння між українцями (в Україні й діаспорі) та представниками інших народів.

Проаналізувавши історичні аспекти, що є основою для формування і розвитку ностальгічного туризму, та туристичний потенціал Тернопільської області, зокрема історико-архітектурну й культурну спадщину, розглянувши основні проблеми, констатуємо, що в області є всі передумови для успішного розвитку ностальгічного туризму. Тому праця в цьому напрямку належить до перспективних векторів у функціонуванні туристичної галузі на Тернопільщині. Тільки скоординовані дії фахівців у туристичній сфері, науковців, журналістів, а також представників влади та бізнесових структур можуть забезпечити вирішення окреслених завдань.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Кифяк В. Організація туристичної діяльності в Україні. – 2003. – 256 с.
Kyfyak V. Organizacija turystychnoji dijalnosti v Ukraini [Organization of tourism in Ukraine]. – 2003. – 256 p.
2. Кузик С. Теоретичні проблеми туризму: суспільно-географічний підхід. – 2010. – 254 с.
Kuzyk S. Teoretychni problemy turizmu: suspilno-geografichnyj pidhid [Theoretical problems of tourism: socio-geographical approach]. – 2010. – 254 p.
3. Мітчелл Э. Руководство по ГИС-анализу. – 2000. – 198 с.

Mitchell E. Rukovodstvo po GIS-analizu [Guide to GIS-analysis]. – 2000. – 198 p.

4. Пуцентейло П.Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємства. Код доступу http://tourlib.net/books_ukr/pucentejlo34.htm
Putsentejlo P.R. Ekonomika i organizacija turystychno-hotelnogo pidpryjemstva [Economics and Organization of tourism and hospitality businesses]. Access Code http://tourlib.net/books_ukr/pucentejlo34.htm

Vilchynskyi A.

Nostalgic Tourism in Ternopil region: new approaches to aspects of the formation and development prospects

Abstract. This article is devoted to the problems and prospects of nostalgic tourism in Ternopil. The article presents factors for the formation of nostalgic tourism. The author analyzes of the historical, architectural, natural and recreational potential of Ternopil region and defines the main reasons of undevelopment of such tourism direction as nostalgic tourism. Also, the author suggests the new approaches for the development of the tourism industry and the ways of its promotion.

Keywords: *nostalgic, sentimental, tour itinerary, tourist potential, diaspora, immigration.*

Вильчинский А.А.

Ностальгический туризм в Тернопольской области: новые подходы к аспектам формирования и перспективам развития.

Аннотация. Статья посвящена проблемам и перспективам развития ностальгического туризма в Тернопольской области. Рассмотрены основные предпосылки для формирования ностальгического туризма и проанализированы историко-архитектурный, природно-рекреационный потенциал Тернопольской области. Указаны основные причины неразвитости ностальгического туризма и намечены новые подходы для развития соответствующей туристической отрасли и векторы ее популяризации.

Ключевые слова: *ностальгический, сентиментальный, туристический маршрут, туристический потенциал, диаспора, эмиграция.*